

*Srđan MILAŠINOVIĆ,
Želimir KEŠETOVIĆ¹*

*UDK: 316.485.6
Bibliid 0025-8555, 61(2009)
Vol. LXI, br. 1-2, str. 163-186
Izvorni naučni rad
Januar 2009.*

MOGUĆNOSTI REŠAVANJA UNUTARDRŽAVNIH KONFLIKATA

APSTRAKT

Autori ukazuju da su konflikti u dosadašnjoj istoriji bili konstanta pojava kako na nivou unutargrupnih odnosa arhaičnih zajednica, tako i globalnih društava i u međunarodnoj zajednici uopšte. Iako su, zahvaljujući eskalaciji regionalnih i unutardržavnih konflikata u poslednjoj deceniji XX veka, pitanja prevencije i rešavanja društvenih sukoba postala značajna teorijska i politička tema, primenjeni modaliteti i strategije rešavanja konflikata u većini slučajeva su se pokazali kao neefikasni, a nacionalni i nadnacionalni institucionalni aranžmani kao nemoćni. Autori ukazuju na novije strateške opcije u prevenciji konflikata. Istovremeno se analiziraju i pitanja vezana za civilizovanje i institucionalizaciju konflikata kao i efekte međunarodnog posredovanja i upotrebe sile u njihovom okončavanju.

Ključne reči: društveni konflikti, prevencija, pregovaranje, kooperativna strategija, međunarodno posredovanje, civilizovanje konflikata, institucionalizovanje konflikata, harvardski model, Zapadni Balkan

1.

Konflikti su po svojoj sadržini promenljive, dinamične, višestruko uzrokovane i složene društvene pojave. Njihovi najdublji koreni nalaze se u protivrečnosti i suprotnosti između interesa, vrednosti ili značajnih resursa (materijalnih i duhovnih) kojima nosioci konflikta žele da raspolažu.

1 Dr Srđan Milašinović, docent Kriminalističko-policijske akademije i Geoeonomskog fakulteta Megatrend univerziteta; dr Želimir Kešetović, docent Fakulteta bezbednosti Univerziteta u Beogradu.

Društveni sukobi mogu nastati i razvijati se postepeno ali i stihijski, što najčešće vodi njihovom zaoštavanju, eskalaciji i preplitanju sa drugim konfliktima, dok u najekstremnijem vidu mogu rezultirati i potpunim uništenjem postojećeg sistema, kao u slučaju revolucija ili rata. Otuda je najbolji i najefikasniji način prevazilaženja konflikta u neutralisanju navedenih protivrečnosti i suprotnosti. Međutim, ovo nije uvek moguće budući da postoje različiti oblici protivrečnosti i suprotnosti (otvorene, skrivene, objektivne, neobjektivne, unutrašnje, spoljašnje, međunarodne i druge), kao i njihovi različiti nivoi i oblici ispoljavanja. Osim pomenutog, mora se uzeti u obzir i činjenica da li se sukobi odvijaju uz primenu nasilja, odnosno da li su oni oružani ili ne, zatim intenzitet sukoba kao i postojanje objektivne mogućnosti i spremnosti (volje) za okončanje konflikta. Sve to otežava precizno utvrđivanje i navođenje nekih zajedničkih modela i pravila rešavanja konflikta ili traženja nekih univerzalnih načina za njihovo okončavanje. Ipak, bez obzira na složenost problema mogu se izvesti određeni zaključci ukoliko se u teoriji i praksi sagledaju prikupljena iskustva. Istorijsko i savremeno iskustvo pokazuje da nije realno očekivati da se društveni konflikti, kako unutargrupni tako i međugrupni, rešavaju sami po sebi.

Jedan od osnovnih, najstarijih i najzastupljenijih načina obustavljanja konflikta su sporazumi koji nastaju usled materijalne i ljudske iscrpljenosti zbog kojih radikalni lideri ili grupe nisu u stanju da dalje mobilišu gnev ljudi.² Međutim, takvo zaustavljanje sukoba je samoograničavajuće i kratkoročno budući da sporazum omogućava sukobljenim stranama samo kratak predah u revitalizovanu konfliktnih potencijala za ponovno otpočinjanje konfrontacija. Usled toga mogućnost pozitivnog rešavanja konflikta u znatnoj meri je determinisana konfliktnim potencijalom sukobljenih strana, fazom sukoba, značajem predmeta konflikta, kao i postojanjem zajedničke namere da se konflikt reši ili okonča.

Ukoliko je sporazum nastao uz posredovanje treće strane ili arbitra, posebno ukoliko posrednik raspolaže efektivnom silom i normativnom prinudom, u tom slučaju moguće je dugoročno primirje, ali ne i konačno rešenje konflikta.³

Neefikasnost sporazuma i primene represivnih metoda kao načina za rešavanje konflikata, posebno onih koji su posredovani nasiljem, sistemskim ili ličnim,

2 Šire videti u: McGarry John, O'Leary Brendan, *Introduction: The macro-political regulation of ethnic conflict*, in: John. McGarry i Brendan. O'Leary (eds.): *The Politics of Ethnic Regulation*, London and New York: Routledge. 1993.

3 Dejtonski sporazum je očigledan primer.

uslovalo je drugačiji pristup u iznalaženju rešenja. U tom smislu se počelo pristupati civilizovanju, institucionalizaciji i rešavanju konflikata kao najširim okvirima u sprečavanju i okončavanju konflikata. Potrebno je istaći da su civilizovanje, institucionalizacija i rešavanje konflikata fenomeni modernih društava i metodi kojima se ograničava oštrina i intenzitet unutargrupnih i međugrupnih borbi i obezbeđuje eliminisanje nasilja između subjekata u konfliktu.

Potiskivanje i uklanjanje nasilja iz procesa prevladavanja i rešavanja sukoba se označava kao civilizovanje konflikta. Nenasilno, odnosno civilizovano rešavanje konflikta podrazumeva i moguće je ukoliko se suprotstavljene strane sporazumeju oko određenih pravila i pridržavaju ih se, što rezultira kanalizacijom konflikta i smanjenjem njegovog intenziteta i sprečavanjem eskalacije. Reč je o značajnom postignuću moderne istorije koje je imalo svoju dugu evoluciju. Istraživači ukazuju na svetskoistorijski značaj i relevantnost procesa civilizovanja konflikata, ograničavanja i prevladavanja upotrebe sile i nasilja u međudržavnim i unutardržavnim odnosima. “U međunarodnoj zajednici mogu se uočiti dva dugoročna procesa – rivaliteti moći koji sežu do različitih granica i umrežavanje tj. međusobna zavisnost koja može biti označena različitim stepenima. Disciplinarnost istraživanja mira bavi se tim obema pojavama. Rivaliteti moći su u istraživanju mira interesanti zato što iz njih može proizaći nasilje, u najgorem slučaju ratovi, a međusobna zavisnost je značajna zato što ona može sprečiti nastanak rivaliteta moći. Između oba pojma postoji dijalektička veza: što su rivaliteti moći prisutniji, to manje šansi postoji da se putem međusobne zavisnosti amortizuju konflikti. Što je izraženija međusobna zavisnost, to je veća verovatnoća da se potisnu rivaliteti moći i da se ostvari mirno prevladavanje nezaobilaznih interesnih konflikata. Sadržaj procesa civilizovanja je pretvoriti rivalitete moći iz kojih je moguća eskalacija sukoba u nenasilno i mirno regulisanje konflikata. To je proces transformacije konflikata. Time se moć ne eliminiše, nego se ograničava”.⁴

O institucionalizaciji konflikata postoje različita mišljenja koja su posledica ne samo idejno-teorijske orijentacije autora već i shvatanja suštine i uzroka društvenih sukoba uopšte.⁵ Pod institucionalizacijom društvenih sukoba, u najopštijem smislu

4 Meyers Ronald, *Grundbegriffe, Strukturen und theoretische Perspektiven der Internationalen Beziehungen*, in: *Bundeszentrale für politische Bildung* (Hrsg.): *Grundwissen Politik*, 2. Aufl., Bonn 1993, pp. 283-285

5 Videti šire u: Coser Lewis, *The Functions of Social Conflict*, Glencoe, IL: Free Press, 1956; Dahrendorf Ralf, *Class Conflict in Industrial Society*, Stanford University Press, 1959; Hantington Samjuel, *Sukob civilizacija*, CID, Podgorica, 1998; Scherrer P. Christian, *Structural Prevention of Ethnic Violence*, Palgrave Macmillan, 2002.

podrazumeva se poštovanje određenih pravila i načela koja su usmerena na mirno rešavanje konflikata.⁶ Međutim, nesporna je činjenica da se društveni sukobi ni u jednom društvu ne mogu do kraja i u potpunosti institucionalizovati, jer u konfliktima postoji niz faktora koji su nepredvidivi i neponovljivi, i ne mogu se unapred regulisati nikakvim opštim pravilima, načelima ili normama.

Institucionalizacija konflikata postaje posebno značajan metod u rešavanju političkih sukoba. Protivničke strane u politici prihvataju određena pravila igre i stvaraju ustanove koje pružaju okvir za rutinizaciju procesa sukobljavanja (pogađanja, posredovanja, arbitraže, zakonodavna tela, sudovi i sl.). Institucionalizacija političkih sukoba u pluralističkim demokratskim društvima ne znači isčeznuće osnovnog motiva političkih borbi u vidu borbe za vlast, moć, status i bogatstvo. Taj motiv kao konstanta postoji u svim društvima bez obzira na stepen demokratije ili režim vlasti.⁷ Međutim, demokratska načela, legalitet i institucionalizacija političkih sukoba kao i kontrola vlasti od strane javnosti istovremeno znači ograničavanje nepolitičkih sredstava u vidu 'divlje' borbe za samu vlast ili upotrebe sile i nasilja u političkim procesima. Na taj način vlast i moć prestaju biti osnovni i isključivi cilj, a politika sredstvo borbe između političkih subjekata.

Uprkos, makar deklarativnom, nastojanju velikih sila i relevantnih međunarodnih organizacija (UN, EU, OEBS, NATO) da se institucionalizuju, civilizuju i reše konflikti na prostorima bivše Jugoslavije, čini se da su u tim pokušajima bile učinjene značajne greške te da je upitna održivost postignutih rezultata, a perspektiva stabilnosti i dugoročnog mira na području Zapadnog Balkana se čini u najmanju ruku problematična.

2.

Spomenici drevnih kultura, istorijski spisi i teoretičari kazuju da su ljudi, društvene grupe, narodi i države tokom istorije više bili u odnosima različitih sukobljavanja i ratova nego što su živeli u miru.⁸ Otuda se može reći da konflikti

6 „Pod pojmom 'institucionalizacija društvenih sukoba' podrazumeva se organizovan način, kako artikulacije i otvorene odbrane interesa, tako i rutinizacije sporova, što doprinosi smanjivanju silovitih sudara oprečnih interesa.” Dahrendorf Ralf.: *Homo sociologikus*, Gradina, Niš, 1989, str. 28.

7 Šire videti u: Vidojević Zoran, *Tranzicija restauracija i neototalitarizam*, Institut društvenih nauka Beograd, Beograd, 1997, str. 265-310.

8 „Rat je otac i kralj svega”, pisao je Heraklit 500 godina pne. Platon je sukobe smatrao „prirodnim stanjem naroda”, a Aristotel „prirodnim načinom sticanja imovine”. Tomas

i rat prate ljudsko društvo od njegovog nastanka, s tim što su razvojem društva postajali širi po obimu i destruktivniji po posledicama. Kao potvrdu dovoljno je pomenuti da je od 3200 godine pre nove ere do danas u svetu vođeno 14.513 ratova i da je u njima izgubilo život tri milijarde i šesto miliona ljudi.⁹

Početak trećeg milenijuma, društveni sukobi i mogućnost njihove prevencije nametnuli su se kao prioritetan društveni, bezbednosni i politički problem i to prvenstveno sledom istorijskih događanja u XX veku. Minuli vek, kao ni jedan do sada, bio je period nasilja i straha, ratova, sukoba i kako kaže Hobsabbaum „mega-smrti”. U njemu su se odigrala dva svetska rata, revolucije, građanski ratovi, hladni rat, serija lokalnih ratova između država, nacija i veroispovesti, izbeglički egzodusi i na stotine vojnih intervencija.¹⁰ Dovoljno je pomenuti da je u „poslednjih 50 godina na svetskom nivou bilo je samo 17 dana mira”¹¹ a da je nakon Drugog svetskog rata u otprilike sto osamdeset ratova koji su vođeni do početka 2000. godine poginulo oko trideset i pet miliona ljudi.¹² U svetlu tih činjenica, čuju se zabrinjavajuće konstatacije analitičara koji smatraju da „ako je period hladnog rata bio obeležen nekim

Hobs u prirodi čoveka nalazi razloge sukobljavanja, usled čega je „čovek čoveku vuk”, pa dolazi do „rata svih protiv svih”, dok Quincy Wright u svom delu *A Study of War*; (Abridged by Louise Leonard Wright, 1964) smatra da rat kao poseban vid nasilja, nije proizvod ljudskog društva, već da je vođen između životinja, a vodili su ga i praljudi, pre sadašnje civilizacije. Erih From u razmatranju konflikata smatra da se čovek razlikuje od životinje po tome što je ubica; što je jedini primat koji ubija i muči članove svoje vrste bez razloga, bilo bioloških bilo ekonomskih, i pri tome oseća zadovoljstvo. Ta biološka neprilagodljiva i nefilogenetski programirana maligna, ofanzivna agresija, bit je problema najrazličitijih socijalnih konflikata, posebno rata smatra Erih From u svom radu *Anatomija ljudske destruktivnosti*, knjiga I. Zagreb, 1975, str. 67-112.

- 9 Armed Conflicts and Conflict Management, *Stockholm International Peace Research Institute* SIPRI. <http://www.sipri.org/contents/conflict/> 10. 01. 2008.
- 10 Vojne intervencije različitog obima su sprovodile nakon Drugog svetskog rata skoro sve države koje su pripadale redu moćnih zemalja i super sila. U tom pogledu se izdvajaju SAD koje su „počev od Zalijskog rata, intervenisala 51 put u trideset stranih zemalja. U celini, počev od 1945 godine, ako bi se uračunale male vojne ekspedicije (kao na Grenadi) oko dve stotine slučajeva američkog angažmana”. Ranković Miodrag, *Sociologija i futurologija*, II Beograd, 1998. str. 64.
- 11 Grant Ted, & Woods Alan, *New World Disorder – Relationships Worldwide in Early 21st Century*, London, 2000
- 12 Honing Jan Wilijem, *New Conflicts: Risks and Challenges*. – In: Heinz Gartner, Adrian Hyde-Price, Erich Reiter, (eds), *Europe's New Security Challenges*, London: Lynne Rienner Publishers, Boulder, 2001.

oblicima izvesnosti i stabilnosti, aktuelni međunarodni poredak odlikuje velika nestabilnost, čak i haos”.¹³

Mada razvoj misli i praktičnih nastojanja vezanih za sprečavanje i rešavanje društvenih konflikata ima dugu istoriju¹⁴ tek su tragična iskustava dva svetska rata, narastanje svesti o apokaliptičkim mogućnostima savremenih ratova kao i stalno prisutan strah od ekstremističkih grupa i ideologija doprineli da prevencija i rešavanje sukoba postane predmet ozbiljnih istraživanja u okvirima različitih nauka i naučnih disciplina. Još sredinom prošlog veka osniva se više istraživačkih instituta, a među kojima je prvi i najznačajniji Centar za istraživanje problema rešavanja sukoba (*Center for Research on Conflict Resolution*), formiran 1959. godine u okviru Mičigenskog univerziteta. Prevencija i rešavanje društvenih konflikata postalo je sastavni deo i posebnog istraživačkog pravca pod nazivom Istraživanje mira (*Peace Research*), koji danas okuplja najeminentnije naučnike iz celog sveta.¹⁵

Sve do devedesetih godina XX veka istraživanje mira, prevencija i sprečavanje konflikata zasnivali su se na tradicionalnom pristupu odnosno modelima klasičnih međudržavnih konfliktnih situacija, kao i na opštoj fiksaciji globalnog sukoba ondašnjih super sila i vojnih blokova. Taj pristup se pokazao nedovoljno adekvatnim, jer je preneglašavao političko-ideološke aspekte, dok su bili u potpunosti zanemareni regionalni, ekonomski, ekološki i kulturni faktori. Unutrašnji uzroci konflikata kao i virtulentna priroda etničkokulturnih faktora bili su sistematski zapostavljani. Konflikti „niskog intenziteta” su takođe bili zanemarivani, jer su posmatrani kroz optiku pretpostavljenog „konflikta visokog intenziteta između Istoka i Zapada”. U stvarnosti ovi tzv. mali etno-kulturni sukobi su odneli milione žrtava, daleko više od međudržavnih konflikata koji su vođeni nakon Drugog svetskog rata. To je navelo istraživače da u rezimiranju istorije minulog veka na pesimistički način kažu: „Tokom XX veka više ljudi je pobijeno ili ljudskom odlukom dopušteno

13 Rosenau N. James, *Ominous Tensions in a Globalizing World* - In: Conference on International Relations, Middle East Technological University, Ankara, Turkey, July 3, 2002. Issues of CESR Volume 2, Number 3. http://www.cesr-cess.org/CESR_contents.html, 21. 01. 2004

14 Goldstein S. Joshua, *International Conflicts*. – In: International Relations (fifth edition), New York: Longman, 2003. pp. 183-219

15 Najznačajnije svetske institucije koje se bave pitanjima rešavanja sukoba i problemima mira su Institut za istraživanje mira u Oslu i Štokholmski institut za istraživanje mira *SIPRI*. Među značajnim organizacijama izdvajaju se Međunarodno udruženje za istraživanje mira (*IPRA*) u Groningenu i Institut UN za istraživanje i rešavanja sukoba (*UNITAR*).

da umre, nego ikada u istoriji... Vek se završio globalnim neredom čija je priroda bila nejasna, i bez vidljivog mehanizma bilo za okončanje tog nereda, bilo da se on drži pod kontrolom”.¹⁶

Pojava novih izazova i pretnji miru i bezbednosti na prelazu vekova, nepredviđenost i eskalacija različitih oblika društvenih konflikata (od ratnih do klasnih), narastanje radikalnih ideologija (ekstremnog etničkog nacionalizma, šovinizma, verskog fundamentalizma, nihilističkog terorizma, klasičnog i kulturnog rasizma), opredelila je naučnu i humanistički nastrojenu javnost na drugačiji pristup u izučavanju, prevenciji i rešavanju unutar društvenih, regionalnih i međudržavnih sukoba. Pored niza nacionalnih i međunarodnih naučnih instituta i organizacija (specijalizovana tela UN, OECD, Saveta Evrope) došlo je do snažnog razvoja neprofitnog sektora koji se na različitim nivoima opštosti i specijalizovanosti počeo interesovati za probleme istraživanja mira i rešavanje sukoba svih tipova, od međudržavnih, etničkih i verskih do poslovnih i porodičnih.¹⁷ Poseban podsticaj za razvoj novih istraživačkih pravaca i praktičih delatnosti vezanih za civilizovanje konflikata kao i nastanak subdisciplina Rešavanje konflikata (*Conflict Resolution*) i Izgradnja mira (*Peace-building*), imale su međunarodno političke okolnosti i pojava regionalnih konflikata u Jugoistočnoj Evropi početkom devedesetih godina XX veka. U tom periodu jugoistok Evrope postao je prepoznatljiv po eskalirajućim bezbednosnim krizama i ratnim konfrontacijama na prostoru nekadašnje SFRJ. Nacionalna i državna emancipacija novonastalih demokratija poprimala je dramatične pravce razvoja što je rezultiralo napuštanjem tradicionalnih i iznalaženjem savremenih modela rešavanja kriznih i konfliktnih situacija kao i ekstenzivno učešće članica „međunarodne zajednice” u pokušajima diplomatskog posredovanja na prostoru Zapadnog Balkana.¹⁸

3.

U literaturi i akademskim raspravama postoje različiti koncepti i mišljenja o načinima regulisanja i rešavanja unutardržavnih i međudržavnih konflikata. Međutim, postoji saglasnost da metodi i strategije koje se mogu koristiti za

16 Hobsbaum Erik, *Kuda ide američka imperija, Le Monde Diplomatique*, (izdanje na srpskom jeziku), br. 6/2003

17 Šire videti u: Bose Sumantra, *State Crises and Nationalities Conflict in Sri Lanka and Yugoslavia*, Comparative Political Studies, 1995.

18 Šire videti u: Fatić Aleksandar, *Modern diplomacy in the Balkans*, Montenegro Journal of Foreign Policy, vol. 3, no. 1-2, 1998. pp. 61-74.

rešavanje konflikata, nezavisno od toga da li su unutardržavni ili međunarđavni, zavise od niza faktora kao što su: vrsta, intenzitet i faza konflikta; zatim, od toga da li su konflikti unutar grupni ili međugrupni, međunarđavni ili međuetnički, da li su podstaknuti delovanjem treće strane i slično.¹⁹ U svakom slučaju, rešavanje konflikta podrazumeva u prvom redu postizanje sporazuma, odnosno saglasnosti i dogovora između učesnika sukoba u vezi sa spornim pitanjima. Kao najzastupljenije forme dogovora, nezavisno od toga da li je reč o unutardržavnim ili međunarđavnim konfliktima, pominju se: dogovor kao rezultat poklapanja mišljenja obeju strana; dogovor o podeli objekta konflikta; dogovor o kompenzaciji za ustupanje objekta konflikta; dogovor u skladu sa zakonodavnom ili moralnom voljom neke spoljne sile; i dogovor, koji je nametnula jedna strana u konfliktu.²⁰

Iskustva vezana za procese rešavanja konflikata ukazuju na to da, u većini slučajeva neutralisanje konflikta ne sme da se razmatra kao jednostrano nametanje volje moćnijeg protivnika slabijem. Ako je rešenje nametnuto, bez obzira na to da li je nametanje izvršeno uz primenu sile ili samo pretnjom silom, ono ne opstaje dugo, konflikt će se ponoviti i eskalirati u nekom drugom obliku. Dovoljno je pomenuti veštačke granice u Africi, Aziji, bivšem SSSR, Evropi, a posebno na Balkanu, koje su proizvele međunacionalna trvenja, rat i probleme teritorijalnog razgraničenja naroda i etničkih zajednica.

Pored sporazuma i dogovora kao savremeni koncept rešavanja društvenih konflikata posebno se izdvaja medijacija i arbitraža. Sam pojam medijacije je uveden u stručnu upotrebu sedamdesetih godina XX veka i znači posredovanje treće, neutralne strane u konfliktima s ciljem da se postigne zajedničko rešenje koje bi prihvatile sve strane u konfliktu.²¹

Postupci medijacije počivaju na pronalaznju rešenja prihvatljivog za sve strane u konfliktu. Polazno stanovište je da će konflikti biti rešeni lakše i uz

19 Coser Lewis, *The Functions of Social Conflict*, Glencoe, IL: Free Press, 1956; Nye S. Jeffery, *Understanding International Conflicts Affairs*, Longman, New York, 2002.

20 Ovakvo mišljenje prisutno je u shvatanju nekih ruskih autora, posebno videti: Zdravomaslov Andrej Grigorevič, *Sociologija konflikata*, Aspekt press, Moskva, 1996. str. 212-218., ali i kod savremenih zapadnih istraživača, na primer Scherrer P. Christian, *Structural Prevention of Ethnic Violence*, Palgrave Macmillan, 2002, pp. 84-112

21 Medijacija ili posredovanje se u literaturi često naziva i Šatl diplomatija i predstavlja pregovaračku praksu novijeg datuma. Njen nastanak je vezan za Henrija Kisindžera, savetnika za nacionalnu bezbednost, pa državnog sekretara SAD (pod Niksonom i Fordom 1973-1977), koji je neprekidno leteo između Jerusalima, Damaska i Kaira, pregovarajući o miru posle arapsko-izraelskog rata 1973. godine.

manje odricanja ako se u prvi plan stave interesi sukobljenih strana, a ne pitanje moći ili prava. Takav pristup razvijen je na Univerzitetu Harvard i poznat je kao Harvardski model. Prema tom modelu postoje tri osnovna puta za rešavanje sukoba: 1) izjednačavanje interesa, 2) određivanje pravnih pozicija i 3) određivanje pozicija moći.

Delovanje u smislu rešavanja sukoba, shodno Harvardskom konceptu, okarakterisano je angažmanom koji je usmeren prema interesima sukobljenih strana. Sazivanje suda je primer određivanja pravnih pozicija, dok protesti, štrajkovi i ratovi određuju postupak određivanja moći. Izjednačavanje interesa je proces koji je mnogo efektivniji od određivanja pravnih pozicija, a određivanje pravnih pozicija mnogo se više isplati od sukoba koji određuje pozicije moći.

Pomenuti model sadrži i šest pravila za medijalnu primenu adekvatnog (isplativog) sistema rešavanja konflikta. To su:

1. Interesi sukobljenih strana čine osnovu pregovaranja.
2. Iznalaziti i razvijati postupke koji će podstaći sukobljene strane na pregovore.
3. Planirati postupak određivanja pravnih pozicija, ako ne uspeju metode koje su već primenjene.
4. Savetovati učesnike konflikta, dati predlog i sud o tome na koji bi se način dugoročno mogao sprečiti konflikt.
5. Različite postupke staviti na papir od najjeftinijeg prema najskupljem.
6. Obrati pažnju na motivaciju učesnika, njihovu spremnost na postupak i sredstva koja tokom postupka stoje na raspolaganju.

Primenom pravila medijacije, smatra se da se konflikt rešava mnogo efektivnije ako interesi, a ne određivanje pravne i pozicije moći, stoje u prvom planu. Ako učesnici u konfliktu značajna pitanja pretpostave pitanjima od manjeg značaja izvesno je da će obe strane profitirati rešenjem konflikta. Otuda je usklađivanje interesa mnogo povoljnije za obe strane u konfliktu od određivanja pravnih i pozicija moći. Dalje, usklađenost interesa deluje na sukobljene strane pozitivno u smislu dugoročnog rešavanja konflikta, na njihov međusobni odnos i umanjuje opasnost od nastanka novih konflikata. Međutim, smatraju istraživači, nije u potpunosti moguće sve konflikte na adekvatan način rešavati usklađivanjem interesa. Da bi se definisale pravne granice unutar kojih je moguće rešavanje konflikta, neophodan je proces određivanja pravne moći. Neizvesnost po pitanju pravne pozicije ponekad može otežati pregovore jednako kao i neizvesnost po pitanju pozicija moći. Tako ukoliko neka od strana želi demonstrirati da se odnos moći promenio u njenu korist, ona će smatrati da

samo borbom može doći do jasnog rešenja. Otuda je adekvatnije, shodno ovom konceptu, rešavati konflikte usklađivanjem interesa, nego određivanjem pravnih pozicija i pozicija moći, ali samo pravna odluka može presuditi u pitanju od javnog interesa jer je ona obavezujuća. Posmatramo li, dakle, stvari sa stanovišta društva, bar se u nekim slučajevima daje prednost sudskoj odluci nad postupkom usklađivanja interesa.²²

4.

Prevenција unutardržavnih konflikata predstavlja poseban izazov za vladajuće strukture, a primenjene metode rešavanja sukoba svakako govore o stepenu demokratičnosti i razvijenosti konkretnog društva. Pristup rešavanju konflikata unutar jednog društva je determinisan u prvom redu tipom konflikta (klasni, rasni, etnički, konfesionalni, i dr.) i postojanjem institucionalnih mogućnosti za izražavanje različitih, suprotnih i suprotstavljenih interesa nosilaca konflikta. Danas postoji gotova opšta načelna saglasnost o „filozofiji” i nužnosti pregovaranja, medijaciji, upotrebi mirnih, prihvatljivih i drugih nenasilnih metoda za predupređenje i rešavanje društvenih sukoba. Ti opšti principi su na deklarativnom nivou prihvaćeni i na nacionalnom nivou većine država. Otuda je došlo do razvoja specijalizovanih institucija i ustanova državnog i neprofitnog sektora kao i vrlo različitih načina, tehnika i instrumenata u rešavanju konflikata unutar država.

Uopšte uzev, kada je reč o stabilnim unutardržavnim odnosima (u smislu da postojeće državne institucije i strukture poseduju legitimitet), vladajuće strukture nastoje da zadrže kontinuitet postojećeg stanja odnosa u društvu i da suzbiju sve potencijalne ili akutne sukobe koji znače borbu za preraspodelu ili kontrolu društvenih resursa: bogatstva, moći, vlasti, privilegija, uticaja, statusa i drugo. One pri tome koriste različite metode i sredstva za eliminisanje ili amortizaciju socijalnih konflikata. Neka od njih su:

- *izmeštanje sukoba* (recimo verski ili klasni sukob često se manifestuje kao rasni, ukoliko postoji ocena da je to manje opasno – što je čest slučaj u Sjedinjenim Državama),²³

22 Ury L. William, Janne M. Brett, Goldberg B. Stephen, *Konfliktmanagement. Wirksame Strategien für den sachgerechten Interessenausgleich*. Frankfurt-New York 1991, pp. 35, 95.

23 Ovde je reč o sukobima koje je Karl Dojč nazvao „pomerenim” (*displaced*) i gde se konflikt izražava u simboličkoj ili idiomatskoj formi, a „slom političke kontrole nad njim znači rat”. Deutsch Karl, *Social Mobilization and Political Development*, New-York, 1970.

- *spuštanje konflikata na nivo užih i parcijalnih grupa* (tako da se, primera radi, klasni sukob razdrobi na niz izolovanih sukoba unutar ili između preduzeća),
- *ideološka i medijska manipulacija i indoktrinacija* (u vidu veštačkog izazivanja novih kriza i sukoba da bi se umanjili značaj, dimenzije ili intenzitet postojećih; potkupljivanje vođa protesta, davanje lažnih informacija, ustupaka i sl.; zatim, posredstvom tzv. sigurnosnih ventila poput: kiča, idola masovne kulture, sportskih manifestacija, masovnih proslava i dr.),²⁴
- *otvorena represija* (upotreba sile i nasilja – policije i vojske – protiv strane koja traži promenu odnosa moći i vlasti).

Kod etničkih i konfesionalno složenih društava pristup prevenciji i rešavanju konflikata svakako je znatno kompleksniji i neizvesniji. O složenosti sprečavanja i suzbijanja konflikata koji su podstaknuti etničkim razlikama i razlozima najbolje govore iskustva regionalnih konflikata na prostorima Jugoistočne Evrope i Zapadnog Balkana tokom devedesetih godina XX veka.

Regionalni konflikti koji su nastali u Jugoistočnoj Evropi nakon hladnog rata posledica su sloma regulativnih mehanizama i pojave ekstremnog etničkog nacionalizma koji je u periodu represivne real-socijalističke vladavine uspešno suzbijan. Po pravilu, kada dođe do sloma regulativnih mehanizama javlja se distanca između etničkih i konfesionalnih zajednica i njihov različit tretman od strane države u smislu veće ili manje diskriminacije. Tako je u Bosni eskalacija nacionalizma nastupila s jedne strane kao reakcija na komunističku represiju; i s druge strane usled potrebe ondašnje političke nomenklature da zadrži moć i vlast transformacijom u nacionalističku elitu. Slični procesi su se dogodili i u Čečeniji, kada je čečenski nacionalizam nastao kao reakcija na dugogodišnju rusku represiju čečenskog državnog identiteta.

Sukobi koji u ovim okolnostima izbijaju ukoliko se pokuša gušenje probuđenog nacionalizma silom (vojno-policijskim metodama) praćeni su visokim stepenom nasilja i odlikuju se spremnošću na podnošenje velikih žrtava. Čest je slučaj da se u tim okolnostima međuetnički sukob pomešan sa elementima verskog sukoba transformiše u građanski rat koji eskalira zločinima počinjenim u ime nacionalnih ciljeva. Prateća pojava je i postavljanje pitanja identiteta, i razvoja psihologija kolektivne žrtve kod svih onih naroda čije se državno-političke aspiracije dovode u pitanje. Percepcija drugih etničkih grupa,

24 Rouquette M. Louis, *La psychologie politique*, peto poglavlje, Paris, 1997, p. 68.

koje mogu biti ratni neprijatelji, do te mere je obojena animozitetom da je praktično jedini put iz konflikta vezan za potpuni poraz ili potpunu pobedu. Pošto je takav željeni ishod, usled sličnosti resursa koji stranama u sukobu stoje na raspolaganju, malo verovatan, sukob se vodi „do poslednje kapi krvi”, odnosno do odlučne intervencije iz inostranstva.²⁵

Kao osnovne karakteristike regionalnih konflikata nastalih nakon hladnog rata mogu se navesti:

1. Intezivan lokalni animozitet i iracionalna mržnja između strana u sukobu;
2. Učesnici u regionalnom konfliktu obično imaju slične resurse na raspolaganju.
3. Nivo svesti o neophodnosti mirnog rešenja je redukovan usled ubeđenja kod svih učesnika konflikta da je potrebno „još samo malo” napora da bi se postigao kritični napredak koji bi odredio domen samih pregovora o mirnom rešenju;
4. Diplomatska veština učesnika u regionalnim sukobima, pošto je uglavnom reč o nerazvijenim zemljama, je dosta niska, što utiče i na efektivnost pregovora koje oni vode. To se ogleda u nespremnosti na realne kompromise, oslanjanje na silu i apstraktne pravne argumente koji proističu iz prevaziđenih ustavnih i drugih odredbi.
5. Regionalni konflikti izazivaju suženje međunarodnopolitičke perspektive kod učesnika u sukobu, zatim bezbednosnu krizu u zemljama u okruženju i kočje regionalne integracione procese.²⁶

Posebnost regionalnih konflikata koji su nastajali na prostoru Zapadnog Balkana tokom protekle decenije bila je u elementima koji su ih činili teško rešivim. U njima je, po pravilu, bilo reči o konfrontiranim interesima na malim teritorijama obeleženim dugotrajnim, često traumatičnim, zajedničkim tradicijama. Neprijateljstva i visok stepen nasilja između strana u sukobu uglavnom nije bio rezultat samo aktuelnog konflikta, već je imao relativno dugu (pred)istoriju i poznate parametre u vidu ekstremnih ideologija proizvedenih od strane nacionalističkih kvazi-elita u cilju osvajanja ili zadržavanja poluga moći i vlasti. Otuda se struktura dezintegracije nekadašnjih realosocijalističkih federacija (SSSR, Čehoslovačka, SFRJ, SRJ) zasnovanih na entičkom angatonizmu može predstaviti kao „kontorlisana eksplozija sistema u

25 Šire videti u: Fatić Aleksandar, *Novi međunarodni odnosi*, Službeni list SRJ, Beograd, 1999; Brown E. Michel, *The international dimensions of internal conflict*, MIT Press, Cambridge, 1996.

26 Ibid.

određenom pravcu, pri čemu nacionalne elite određuju pravac eksplozije i delove sistema koji će toj eksploziji biti najviše izloženi.”²⁷

Iz ugla sprečavanja i rešavanja konflikata značajno je pomenuti da se po pravilu etnički konflikti najlakše generišu između predpolitičkih i tribalističkih društava ili u društvima koja nisu dozrela do nivoa moderne parlamentarne demokratije. S druge strane etničko-konfesionalni sukobi su najprisutniji tamo gde postoji takozvana „fingirana demokratija” ili „demokratija niskog intenziteta” kako je nazivaju ugledni teoretičari.²⁸ U tim društvima su umesto političkih elita i borbi između njih sa „ustanovljenim pravilima igre” kako smatra Norberto Bobio na delu kvazi-elite, klike i kliktaški sukobi za голу vlast, moć i resurse.²⁹ Ta društva karakteriše nekontrolisana vlast uskog kruga ljudi u kojima su građanske vrednosti do te mere ekskomunicirane da je nemoguće državnom politikom formirati način razmišljanja građana. Bivše jugoslovenske republike, kao i većina država koje su prošle kroz krvoproliće građanskog rata, bile su takva društva.³⁰ Uspostavljanje mira u takvim okolnostima je vezano za ponovno uvođenje građanskih vrednosti, a pošto su one uništene unutar društvenog sistema, jedini način da se one reafirmišu jeste kroz uključenje međunarodne zajednice na različite načine. Vitalno je, međutim, na kakav će se način to uključenje odvijati.

Učešće međunarodne zajednice u sanaciji konflikata ovog tipa je vrlo složeno kao zadatak. I danas najveći broj međunarodnih organizacija nije najbolje pripremljen i prilagođen za učešće u medijaciji regionalnih etničkih sukoba. Otuda se pitanje njihove obuke za tu ulogu često poklapa sa njihovim prvim angažmanima u takvim ulogama, što može imati vrlo loše posledice za same učesnike u regionalnim konfliktima. Primer bivše Jugoslavije ovo na najbolji mogući način ilustruje, jer je međunarodna zajednica učestvovala u posredovanju radi rešavanja konflikata koji su proizašli iz procesa raspada bivše Jugoslavije tokom više godina na jedan način koji je u najmanju ruku bio kontraproduktivan i neracionalan.

Iz iskustva tokom protekle decenije može se reći da kontrola konflikata koji izbijaju na nacionalnoj, etno-konfesionalnoj ili državno-političkoj osnovi mora

27 Ibid., str. 186.

28 Sartori, Đovani.: *Demokratija šta je to*, CID, Podgorica, 2001; Held Dejvid, *Demokratija i globalni poredak*, Filip Višnjić, Beograd, 1997.

29 Bobio Norberto, *Liberalizam i demokratija*, Zavod za udžbenike i nastavna stedstva, Beograd, 1995 str. 39-45.

30 Vidojević Zoran, *Tranzicija restauracija i neototalitarizam*, Institut društvenih nauka Beograd, Beograd, 1997, str. 260-276.

uključivati međunarodne činioce. Najpodesnije za procese rešavanja konflikata su, po rečima istraživača, međunarodne koalicije koje imaju visok stepen kredibiliteta kod lokalnog stanovništva, i koje imaju realne međunarodnopravne i vojne mehanizme kojima mogu nametnuti svoju volju u situacijama u kojima vlada nasilje i haos.³¹

Kada je reč o sprečavanju i rezrešavanju unutrašnjih konflikata najveća neslaganja i nedorečenosti se javljaju po pitanju upotrebe sile u tim procesima. Legitimna i legalna sila, koju primenjuje država, je neophodna i nužna u nekim unutardržavnim sukobima koji prete mogućnošću da se pretvore u opšte nasilje i krvoproliće. To je slučaj kod međunacionalnih, verskih ili ideoloških sukoba, koji mogu imati i oružani karakter koji vodi u razaranje i društva i države (SFRJ i SSSR su ubedljivi primeri). Zbog toga se legalitet i legitimitet primene sile u rešavanju društvenih sukoba mora konkretno istorijski situirati.

Princip legaliteta i legitimiteta upotrebe sile u rešavanju društvenih sukoba ima i svoje međunarodne dimenzije. Izglasavanje upotrebe sile u okončavanju nekih sukoba od strane UN, ne znači da sila stiče legitimitet. Posredna ili neposredna upotreba sile u okončanju nekih sukoba od strane velikih i moćnih država, svoj smisao često ima ne u stvarnoj želji za rešavanjem problema, već u „interesnoj sferi” i uspostavljanju odnosa dominacije i moći. Iskustvo primene sile u obustavljanju konflikata, posebno onih koji su posredovani nasiljem visokog stepena, kao što je to bio slučaj na prostoru Zapadnog Balkana, svakako je dalo očekivane rezultate u smislu obustavljanja ratnih konfrontacija. Međutim, konačno rešavanje datih konflikata se ispostavilo kao složen i neizvestan proces dugog trajanja.

5.

Rešavanje međudržavnih konflikata je višestruko složeno i kompleksno. Razlog je što oni tradicionalno predstavljaju zaoštrene međudržavne odnose gde suparništvo i nasilje igraju glavnu a ponekad i odlučujuću ulogu. Ovde se često prepliću politički, strateški, ekonomski, rasni, klasni, nacionalni, verski, teritorijalni i drugi interesi. U takve sukobe i borbe uključeni su osim vojnih i različiti vladini organi, paravojne i različite privatne organizacije, društveni pokreti i slično.³²

31 Fatić Aleksandar, *Ibid.*, str. 258-296.

32 C. P. Scherrer navodi da su samo 12 od ukupno 102 rata između 1985. i 1994. godine, bila međudržavne prirode, a sve do kraja XX veka došlo je do još tri „klasičnija” među-državna konflikta. Najkrvaviji od novijih među-državnih ratova bio je između Etiopije i bivše

U poslednjih nekoliko decenija promenila su se shvatanja o međudržavnim konfliktima čemu su doprinele mnogobrojne međunarodne organizacije, centri i Instituti ali i svetsko javno mnjenje. Formirao se i front naprednih mirovnih pokreta i proširila ideja, da je postojeće protivrečnosti uvek moguće rešavati uz pomoć uzajamno prihvatljivih i sveobuhvatnih sredstava, koji su povezani sa nenasilnim izborom.

Novine u sprečavanju i rešavanju međudržavnih konflikata obično se povezuju sa podelom, tj. *rastavljanjem* dva pristupa:

Tradicionalni (čija je neefikasnost već odavno očita) koji je povezan sa rešenjem protivrečnosti, koje su u osnovi konflikta i koji se zasniva na postojećim 'klasičnim' socijalnim teorijama rešavanja sukoba. U te tradicionalne metode spadaju strategije sile, prisile i pretnje koje bi trebalo navesti sukobljene strane da prekinu međusobne antagonizme, sukobe i neprijateljstva.

Drugi prilaz je novijeg datuma. On je povezan sa idejom o *stvaranju mira*, koja je usmerena s jedne strane, prema sveobuhvatnom mirovnjaštvu (u užem smislu) i smanjenju same verovatnoće oružanog konflikta, a s druge, u strateškim opcijama za intervencije u konfliktu. U domenu izgradnje mira (*peace-building*) koje je spolja vođeno, koerzivno posredovanje, odnosno posredovanje silom, uglavnom teži da proizvede direktne i brze efekte u tekućim nasilnim konfliktima (na primer, obustava oružanih borbi pre nego pregovaranje). Istovremeno, prema mišljenju istraživača, središnji termin u vidu „delovanja između” ili „intervencija treće strane”, usmereno je na širu transformaciju takvih konflikata putem procesa ponovnog pomirenja i težeći istovremeno uspostavljanju postojanog mira.³³ U tom smislu se razdvajanje sukobljenih strana ili prevladavanje zajedničkih nesporazuma sve više koristi za otvaranje novih pogleda na konflikt. Međutim, iako takve strategije mogu sprečiti nastanak otvorenog konflikta, one ne predstavljaju nikakav doprinos tretmanu uzroka konflikta niti utiru put prema konstruktivnom rješenju.

Metode usmerene na smanjenje verovatnoće oružanog konflikta obuhvataju istovremeno traženje objedinjujućih načela i razvoj institucionalnih načina izbegavanja konflikata. Među tim metodama se izdvajaju:

provincije Eritreje 1998. godine u kome je ubijeno više od 80000. ljudi. U periodu od 1998-2000. godine, umrlo je blizu dva miliona ljudi u ratu u Demokratskoj republici Kongo, u kome su bile uvučene osam država u unutar-državni konflikt. Scherrer, P. Christian, *Structural Prevention of Ethnic Violence*, Palgrave Macmillan, 2002. pp. 14-16.

33 Ibid., p. 114.

1. posredovanje i arbitraža;
2. primena kooperativne strategije;
3. međunarodno posredovanje.

Postoje situacije kada je konflikt na takvom nivou da ni jedna od strana ne može da koristi silu radi pritiska na oponenta. Intenzivan i dugotrajan konflikt vremenom može dovesti učesnike u konfliktu do saznanja o nemogućnosti da se pronađu povoljna rešenja. Do tog saznanja one mogu doći i usled dotadašnje neefikasnosti ili visoke „cene” upotrebe sile i primene nasilja.³⁴ Tada strane u sukobu najpre nastoje da putem pregovaranja dođu do rešenja konflikta. Ukoliko, međutim, pregovaranje ne bude uspešno, sukobljene strane mogu da se saglase da se obrate trećim licima za pomoć. Razlozi usled kojih one ne mogu da usaglase svoje stavove su različiti i kompleksni, te se u takvim okolnostima kao neophodno nameće posredništvo treće strane.

Postoji nekoliko tipova učešća (ili uloga) trećih lica u rešavanju konflikta. To može biti posredovanje i arbitraža. Posrednik je autoritet, grupa, ili institucija izvan konflikta, koja podstiče sukobljene strane u postizanju saglasnosti.³⁵ Posrednik proučava nastale probleme i razmatra ih uporedo sa učesnicima u konfliktu, a potom daje predlog za rešenje sukoba. Strane u sukobu mogu ali nisu obavezne da prihvate predlog posrednika. Sukobljene strane mogu se obratiti i arbitraži za rešavanje spora. Oni mogu pristupiti arbitraži bez prethodnog obraćanja posrednicima, ali najčešće se to dešava kada posredovanje ne uspe. Suštinska razlika između ove dve misije je da arbitrar donosi odluku koja je obavezujuća i koju moraju da sprovedu sve strane. Treba

34 „Kada cena smrti i destrukcije postane visoka, a malo šta pokaže, na svakoj strani ponovo se pojavljuju umereni opet ukazujući na „besmislenost” svega toga i podstičući na pokušaj postizanja rešenja putem pregovora”. Hantington Samjuel, *Sukob civilizacija*, CID, Podgorica, 1998. str. 296.

35 U procesu rešavanja i okončavanja sukoba posrednik obavlja različite funkcije: uspostavljanje odnosa između strana u konfliktu; legitimizacija (pomaže stranama da prihvate pravo oponenta da učestvuje u pregovorima); organizacija procesa pregovora (određuje proceduru pregovora); obučavanje (treniranje novih učesnika pregovora); raspodela resursa i pružnje dodatnih resursa učesnicima u konfliktu u zamenu za njihovo fleksibilnije ponašanje; proučavanje problema (razmatra konflikt sa različitih strana, pomaže da se pronađe rešenje koje zadovoljava obe strane); „agent realnosti” (pomaže stvaranju ostvarivog rešenja konflikta, uz to kritikuje strane u konfliktu, koje se pridržavaju ekstremnih i nerealnih ciljeva); liderska (preduzima inicijativu sprovođenja pregovora uz pomoć proceduralnih predloga); detaljnije u: Zdravomaslov Andrej Grigorevič, *Sociologija konflikata*, Aspekt press, Moskva, 1996. str. 145.

ukazati da kada se sukobljene strane obrate arbitraži, one unapred daju saglasnost da će prihvatiti odluku arbitra.

Važna etapa u radu posrednika i arbitara jeste nastojanje da se smanji intenzitet jakih emocija učesnika na samom početku pregovora (gnev, razdražljivost, frustracija, nepoverenje, strah), jer njihovo prisustvo kod učesnika onemogućava racionalan proces analiziranja teme konflikta. Zato je neophodno primeniti određene metode, kojima je moguće upravljati i kontrolisati emocije sukobljenih strana. U literaturi se uglavnom spominju i izdvajaju dva tipa metoda za kontrolu i upravljanje emocijama: prvi se sastoji od stvaranja konstruktivnih metoda *izražavanja emocija*, a drugi je čvrsta *kontrola i ograničavanje izražavanja emocija* uz pomoć strogih pravila komunikacije.³⁶

Kooperativna strategija takođe je primenjiva na sukobe niskog i visokog intenziteta, i podrazumeva optimalno ponašanje u traženju varijanti rešenja konflikta. Razlog je što kooperativna strategija uključuje napore obeju strana u konfliktu za vreme traženja uzajamno prihvatljivog rešenja. Za primenu kooperativne strategije postoji čitav niz argumenata. U prvom redu ona utiče na smanjenje mogućnosti dalje eskalacije i izoštravanje konflikta jer ograničava korišćenje pretnji i pritisak na oponenta pomoću sile ili upotrebe nasilja. S druge strane, ona dovodi do kompromisa jer istovremeno u istoj meri služi interesima svih strana u sukobu.

Uspešna primena kooperativne strategije podrazumeva tri načina za rešenje konflikta: *kompromis*, *sporazum oko procedure određivanja pobednika* i *integrativno rešenje*.

Kompromis je sporazum prema kojem svaka strana najvećim delom, zadovoljava svoje zahteve a konačni rezultat smatra odgovarajućim. Međutim, kompromis po svom sadržaju ne predstavlja i optimalnu varijantu u smislu okončanja konflikata. Kompromis najčešće nastaje u okolnostima kada zahtevi strana nisu ekstremno suprotni, kada je vreme deficitarno, što onemogućava traženje drugih alternativa, kada je prisutan strah od dalje eskalacije konflikta i kada su konfliktne potencijali istrošeni.

Sporazum oko procedure određivanja pobednika je pravilo prema kojem jedna strana (pobednička) isključivo i u potpunosti realizuje svoje zahteve.

36 Elster Jon. smatra da su ovi „mehanizmi specifični obrasci koji mogu da se prepoznaju, ali retko mogu da se predvide njihovi učinci”. Elster Jon, *Political Psychology*, Cambridge university pres, 1990, p. 18.

Integrativno rešenje je novijeg datuma. Ono je najoptimalnije i podrazumeva zadovoljavanje i pobjedničke i pobjedene grupe polazeći i uvažavajući načelo pravičnosti i zakonitosti. U savremenoj literaturi koja se bavi problemima konflikata sve više se ističe nužnost izmene modela rešavanja društvenih sukoba od modela “ili – ili” ka modelu “i – i”. Prvi je karakterističan za tradicionalne i autoritarne sisteme i načine “eliminacije” nepoželjne “strane” u društvenom sukobu i arbitražu sa pozicije sile, vlasti i moći. Drugi model odgovara demokratskom poretku i logici kompromisa u konfliktnim situacijama. Međutim, treba imati u vidu da primena drugog modela za rešavanje i okončanje socijalnih sukoba mora pretpostavljati i postojanje minimuma političke kulture i opšte društvene tolerancije, koja nastaje na neautoritarnim društvenim osnovama.

Međunarodno posredovanje predstavlja različite strateške opcije učesća u smirivanju regionalnih konflikata koje uključuju neposredne i posredne intervencije međunarodne zajednice i njenih organizacija. Kada je reč o posrednoj intervenciji ona se najčešće sprovodi: a) nametanjem ekonomsko-strateških koncepcija razvoja; b) diplomatskim posredovanjem, najčešće “diplomacijom više koloseka”; c) kombinovanjem oba pristupa. Ukoliko ova posredna intervencija odnosno diplomatska praksa ne da željene rezultate, primenjuju se složeniji diplomatski, ekonomski i vojni pritisci, sa ciljem primoravanja strana u konfliktu na međusobnu saradnju kao i saradnju sa međunarodnim posrednicima.

Diplomatija više koloseka, kao metod i strategija međunarodnog posredovanja u rešavanju regionalnih konflikata, podrazumeva vršenje pritiska na sve učesnike u sukobu usmerene na: prihvatanje principa i kriterijuma međunarodnog prava i pravila koje uspostavljaju međunarodne institucije; i davanje međunarodnih garancija. Na taj način razvija se proces pregovaranja i svesti o neophodnosti okončanja konflikta u skladu sa zahtevima međunarodne zajednice, i pojavljuju se lideri spremni za odbacivanje nasilnih opcija u sukobu.

Posredovanje i intervenisanje međunarodne zajednice može biti i neposredno, odnosno otvoreno represivno kroz pretnje i direktnu primenu najčešće vojne sile prema jednoj ili obema stranama u konfliktu, tj. nametanje volje i arbitriranje o pitanjima koja su predmet konflikta.

U većini slučajeva, međunarodno posredovanje i intervencija uključuju, posredno i neposredno kako kooperativne tako i represivne elemente po takozvanom *stick and carrot* (štap i šargarepa) principu. „Obustava neprijateljstava se često uslovljava vojnim dejstvima međunarodnih vojnih formacija i trupa za očuvanje mira protiv svih strana u sukobu koja narušavaju

primirja i druge sporazume usmerene na obustavljanje konflikta, dok se dosledno pridržavanje mirovnih sporazuma nagrađuje različitim ekonomskim i investicionim merama, kao što su programi međunarodne pomoći za obnovu privreda pogođenih ratom.”³⁷ Tipičan primer evolucije posredovanja, od pregovora do otvorene agresivne vojne intervencije, jeste slučaj Bosne i Hercegovine i SR Jugoslavije.

Izbor između tih dveju strategija posredovanja i intervenisanja u rešavanju konflikata, za međunarodnu zajednicu predstavlja veoma složen problem. To u prvom redu što su međudržavni konflikti po svojoj prirodi veoma složeni, raznovrsni i multikauzalni, i drugo, zbog postojanja različitih strateških interesa moćnih država na prostoru u kom nastaje konflikt. Primera radi, međunarodno posredovanje u Bosni i na Kosovu i Metohiji, nije imalo značajnijih rezultata sve dok nije uspostavljena neka vrsta protektorata, odnosno dok nisu nametnuti mehanizmi donošenja bitnih odluka od strane međunarodne zajednice (pre svega SAD), a na koje učesnici u sukobu nisu mogli da utiču.

Pokušaj rešavanja konflikta posredstvom nasilja, silom (između ostalog uz pomoć vojnih ili paravojnih formacija), ili stigmatizacijom jedne strane u sukobu uglavnom nije efikasno. Primera radi, na Kosovu i Metohiji ni danas, deceniju nakon oružane intervencije snaga NATO pakta i ulaska međunarodnih trupa na teritoriju SR Jugoslavije,³⁸ pitanje etničkih antagonizama, otvorenih, silom i nasiljem posredovanih konflikata nije pred svojim iščeznućem. Nedovoljna efikasnost rešavanja konflikata posredstvom sile došla je do izražaja i na prostorima Bliskog istoka. U Avganistanu i Iraku je prisutno oko 170 000 američkih vojnika, ali ni ovaj ogromni kontingent nije mogao uspostaviti sigurnost i mir u ovim zemljama. Prisustvo američkih trupa je dovelo do eskalacije tribalističkih sukoba između zaraćenih plemena i frakcija, i do intenziviranja sukoba vezanih za oslobađanje teritorija od prisustva stranih trupa. Dakle, neuspeh u rešavanju konflikata uz primenu sile proizilazi otuda što poraz u sukobu koji je posredovan nasiljem povlači za sobom revanšizam i želju za vraćanjem izgubljenih interesa ili resursa. Na prostorima Bliskog istoka kao i Zapadnog Balkana tokom proteklih 17 godina je to bilo više nego očigledno.

37 Allison, Roy., Bluth, Christoph, *Security dilemmas in Russia and Eurasia*, Royal Institute of International Affairs, London, 1998, cit. prema Fatić Aleksandar, ibid, str. 198.

38 Združene snage NATO-a su u periodu mart-jun 1999. godine bez prethodne odluke Saveta bezbednosti, a zbog navodne prekomerne upotrebe sile koja je rezultirala talasom izbeglica, bombardovale SR Jugoslaviju, što je dovelo do potpisivanja Kumanovskog sporazuma i stavljanja pokrajine Kosovo i Metohija pod protektorat UN.

6.

Okončanjem hladnog rata i slomom evropskog modela realsocijalizma krajem XX veka, došlo je do etnonacionalne mobilizacije, stvaranja državnacija uz umnožavanje unutardržavnih i regionalnih konflikata. U tom kontekstu prostor Zapadnog Balkana je postao prepoznatljiv po bezbednosnoj krizi visokog stepena i eskalaciji etničkih konflikata uz primenu nasilja koji su se često završavali ratnim konfrontacijama. Međutim, sve do građanskih ratova na prostorima bivše Jugoslavije početkom devedesetih godina prošlog veka, nisu postojala značajnija istraživanja kako unutardržavnih i etnonacionalnih sukoba tako ni modela i postupaka vezanih za njihovo rešavanje, civilizovanje i institucionalizaciju. Pažnja naučne javnosti bila je usmerena na modalitete prevencije i rešavanja ideoloških sporova i eventualnih konfrontacija između ondašnjih vojnih blokova.

Ekstremno nasilje, masovne ljudske žrtve, zločini, izbeglički egzodusi i materijalna razaranja tokom devedesetih godina podstakli su razvoj mirovnjačkih pokreta, organizacija, naučnih instituta, novih strateških opcija i modela rešavanja konflikata kao i nastanku subdisciplina: Rešavanje konflikata (*Conflict Resolution*), Izgradnja mira (*Peace-building*) i Istraživanje mira (*Peace Research*). No u ovom domenu i danas postoje ozbiljni nedostaci u pogledu istraživanja kao i postignutih efekata. Najznačajniji nedostaci su u pogledu dijagnoze, posebno utvrđivanja uzroka i dinamike različitih tipova nasilnih konflikata; primenjenih mera konstruktivnog upravljanja konfliktima kao i mirovnom intervencijom; nedovoljne kritike upotrebe sile u obustavljanju neprijateljstava i okončanju konflikata; kritike politike i diplomatije ucenjivanja jedne strane u konfliktu od strane posrednika; kritike vojnog zaposedanja teritorija od strane vojno-političkih saveza pod obrazloženjem rešavanja kriznih i konfliktnih situacija i dr.

Međunarodno posredovanje moćnih koalicija u rešavanju konflikata određuje, velikim delom, evoluciju politike međunarodnih organizacija u regionu, i stvara političke pretpostavke na kojima se oprobavaju nove političke i bezbednosne garniture u velikom broju zemalja regiona. Nespremnost na realistično sagledavanje unutrašnje situacije od strane vladajućih struktura i neprihvatanje potrebe za konstruktivnim promenama uprkos činjenicama na terenu, signalizuje destruktivan i tvrdokoran pristup koji uništava perspektive za uspostavljanje odnosa poverenja prema međunarodnim posrednicima i izaziva jednosmernu komunikaciju, to jest nametanje rešenja spolja. Stoga formiranje stabilne spoljne politike, a posebno politike bezbednosti, podrazumeva i izgradnju stabilnog odnosa sa onim organizacijama koje se bave

međunarodnim posredovanjem u rešavanju regionalnih bezbednosnih kriza i konflikata i njihovim monitoringom.³⁹ Međunarodno posredovanje tako, mada sa ambivalentnim rezultatima u regionu Zapadnog Balkana, postaje polje za testiranje spoljne politike uopšte uzevši, što je nova okolnost koja podrazumeva brzo institucionalno, kadrovsko i političko prilagođavanje svih zemalja regiona, a naročito zemalja Balkana. Pored toga, moćne birokratske mašinerije na nacionalnom i nadnacionalnom nivou, koje su kao arbitiri i/ili posrednici uključeni u rešavanje balkanskih sukoba, ne bi trebalo da konflikte u regionu posmatraju kao čisto tehnički problem aritmetike odnosa snaga i interesa, već bi morale da vode računa i o vrednosnoj, istorijskoj i simboličkoj dimenziji konflikata na ovom istorijski trusnom području.

Na kraju se može zaključiti da je prevencija, rešavanje i okončanje međudržavnih i untardržavnih konflikata u svakom društvu, vezano u prvom redu za razvoj demokratskih principa i građanskih vrednosti. U njihovoj reafirmaciji ili razvoju veliku ulogu ima međunarodna zajednica i njeno posredovanje, pod uslovom da nije protkano silom i prinudom ili osudama jedne strane kao osnovnog krivca za nastanak konflikta. Otuda spoljna intervencija može biti, kako kooperativna i stimulatívna, tako i antagonizujuća, izolujuća i stigmatizujuća. Optuživanje jednog od učesnika u konfliktu daje loše rezultate, odnosno najčešće proizvodi izoštravanje antagonizma među učesnicima u konfliktu i gubitak komunikacije sa stigmatizovanom stranom, njene samoizolacije od spoljnih uticaja i nepredvidivog ponašanja. U tom slučaju ova intervencija umesto da bude deo rešenja postaje deo problema.

LITERATURA

1. Allison Roy, Bluth Christoph, *Security dilemmas in Russia and Eurasia*, Royal Institute of International Affaris, London, 1998.
2. Babić Blagoje, *Prelaz u tranziciju*, Prometej, Beograd, 1996.
3. Babić Blagoje, *The Crisis That Was Not Prevented – Lessons for Argentina, The IMF, and Globalisation*, Edited by Jan Joost Teunissen and Age Akkerman, Fondad, The Hague, 2003. Međunarodni problemi God. 56, br. 1. 2004

39 Šire videti u: Fatić Aleksandar, Prlja Dragan, *Legal and political aspects of the Hague International War Crimes Tribunal*, Udruženje za istraživanje spoljne politike, Kotor, 1998; Fatić Aleksandar: *Novi međunarodni odnosi*, Službeni list SRJ, Beograd, 1999.

4. Bose Sumantra.: *State Crises and Nationalities Conflict in Sri Lanka and Yugoslavia*, Comparative Political Studies, 1995.
5. Brown E. Michel, *The international dimensions of internal conflict*, MIT Press, Cambridge, 1996.
6. Burton John, *Conflict and Communicationa*, Macmillan Co. Ltd, London, 1969.
7. Coser Lewis, *The Functions of Social Conflict*, Glencoe, IL: Free Press, 1956.
8. Dahrendorf Ralf, *Homo sociologikus*, Gradina, Niš, 1989.
9. Dahrendorf Ralf, *Class Conflict in Industrial Society*, Stanford University Press. 1959.
10. Deutsch Karl, *Social Mobilization and Political Development*, New-York, 1970.
11. Elster Jon, *Political Psychology*, Cambridge university pres, 1990.
12. Fatić Aleksandar, *Novi međunarodni odnosi*, Službeni list SRJ, Beograd, 1999.
13. Fatić Aleksandar, *Modern diplomacy in the Balkans*, Montenegro Journal of Foreign Policy, vol. 3, no. 1–2, 1998.
14. Fatić Aleksandar, Prlja Dragan, *Legal and political aspects of the Hague International War Crimes Tribunal*, Udruženje za istraživanje spoljne politike, Kotor, 1998.
15. From Erih, *Anatomija ljudske destruktivnosti*, Zagreb, 1975.
16. Goldstein S. Joshua, *International Relations* (fifth edition), New York: Longman, 2003.
17. Grant Ted, & Woods Alan, *Novi svetski nered: svetski odnosi u zoru 21. veka* <http://www.wsws.com/>
18. Hantington Samjuel, *Sukob civilizacija*, CID, Podgorica, 1998.
19. Hobsbaum Erik, *Kuda ide američka imperija*, *Le Monde Diplomatique*, 6/2003.
20. Honing Jan Wilijem, *New Conflicts: Risks and Challenges*. – In: H. Gartner, A. Hyde-Price, E. Reiter,
21. (eds), *Europe's New Security Challenges*, London: Lynne Reinner Publishers, Boulder, 2001.
22. Ishiyama T. John, *Institutions and Ethnopolitical Conflict in Post-Communist Politics*, *Nationalism and Ethnic Politics*, 6/3. 2000.

23. McGarry John, O'Leary Brendan, *Introduction: The macro-political regulation of ethnic conflict*, in: J. McGarry i B. O'Leary (eds.): *The Politics of Ethnic Regulation* (p. 1-40), London and New York: Routledge. 1993.
24. Milašinović Srđan, *Neo-liberal Totalitarianism – Social and Cultural Phenomenon*, The Western Balkans a European Challenge, University of Primorska, Koper, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Založba Annales, Central European Initiative, 2006.
25. Meyers Ronald, *Grundbegriffe, Strukturen und theoretische Perspektiven der Internationalen Beziehungen*, in: *Bundeszentrale für politische Bildung* (Hrsg.): *Grundwissen Politik*, 2. Aufl., Bonn 1993.
26. Nye S. Jeffery, *Understanding International Conflicts Affairs*, Longman, New York, 2002.
27. Onuma Yasuaki, *A Normative Approach to War: Peace, War, and Justice in Hugo Grotius*, New York: Oxford University Press, 1993.
28. Rabushka Alvin & Shepsle Kenneth, *Politics in Plural Societies: A Theory of Democratic Instability*, Columbus, OH: Charles E. Merrill. 1972.
29. Ranković Miodrag, *Sociologija i futurologija*, II Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu, Beograd, 1998.
30. Rouquette Michel Louis, *La psychologie politique*, peto poglavlje, Paris. 1997.
31. Rosenau N. James, *Ominous Tensions in a Globalizing World* – In: Conference on International Relations, Middle East Technological University, Ankara, Turkey, July 3, 2002.
32. Sartori Đovani, *Demokratija šta je to*, CID, Podgorica, 2001.
33. Scherrer P. Christian, *Structural Prevention of Ethnic Violence*, Palgrave Macmillan, 2002.
34. Zdravomaslov Andrej Grigorevič, *Sociologija konflikata*, Aspekt press, Moskva, 1996.
35. Ury L. William, Janne M. Brett, Goldberg B. Stephen, *Konfliktmanagement. Wirksame Strategien für den sachgerechten Interessenausgleich*. Frankfurt-New York 1991.
36. Vidojević Zoran, *Tranzicija restauracija i neototalitarizam*, Institut društvenih nauka Beograd, Beograd, 1997.

Dr. Srđan MILAŠINOVIĆ and Dr. Želimir KEŠETOVIĆ

POSSIBILITIES FOR SETTLEMENT OF INTERNAL CONFLICTS

ABSTRACT

Conflicts have been a constant phenomenon in history both between groups in the archaic communities as well as between global societies and in the international community in general. Although due to the escalation of regional and internal conflicts in the 1990s the prevention and settlement of social conflicts has become a significant topic for the political and theoretical discussions in most cases the applied modalities and the conflict settlement strategies have proved to be inefficient, while the national and super-national arrangements have been helpless. The authors point to the latest strategic options in the conflict prevention. They analyse the issues related to the civilising and institutionalisation of conflicts as well as the effects of the international mediation and the use of force in their termination.

Key words: social conflicts, prevention, negotiation, co-operative strategy, international mediation, civilising of conflicts, institutionalisation of conflicts, Harvard model, Western Balkans